

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARDA NUTQ RIVOJLANISHI

Turg'unaliyeva Dildoraxon Tursunali qizi

FDU Pedagogika-psixologiya va san'atshunoslik fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda nutq rivojlanishining psixolingvistik asoslari, korreksion-pedagogik yondashuvlar hamda chet davlatlar (AQSH, Finlyandiya, Yaponiya) tajribalariga asoslangan samarali metodlar yoritilgan. Tadqiqot kichik eksperimental kuzatuv asosida olib borildi. Uning natijalariga ko'ra erta eshitish reabilitatsiyasi, vizual-motor tayanch metodlari va lingvistik stimulyatsiya usullari bolalarda nutq rivojlanishining sezilarli darajada yaxshilanishiga olib kelishi aniqlangan.*

Kalit so'zlar: *Eshitishida nuqson, nutq rivojlanishi, surdopedagogika, koxlear implantatsiya, erta aralashuv, lingvistik stimulyatsiya, vizual-motor metod.*

Аннотация: *В статье рассмотрены психолингвистические особенности речевого развития детей с нарушением слуха, а также коррекционно-педагогические подходы на основе зарубежного опыта (США, Финляндия, Япония). Представлены результаты небольшого эксперимента, показавшего эффективность ранней слуховой реабилитации и визуально-моторных методов стимулирования речи.*

Ключевые слова: *Нарушение слуха, речевое развитие, сурдopedagogika, кохлеарная имплантация, раннее вмешательство, лингвистическая стимуляция, визуально-моторный метод, аудиopedagogika, логопедическая терапия.*

Abstract: *This article examines the psycholinguistic aspects of speech development in children with hearing impairments, along with correctional approaches supported by international experience (USA, Finland, Japan). A small experimental study demonstrated that early auditory rehabilitation combined with visual-motor and linguistic stimulation significantly improves speech acquisition in hearing-impaired children.*

Key words: *Hearing impairment, speech development, surdopedagogy, cochlear implantation, early intervention, linguistic stimulation, visual-motor method, audiopedagogy, speech therapy.*

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarning nutq rivojlanishi murakkab psixolingvistik jarayon bo'lib, u eshitish analizatori faoliyatiga bevosita bog'liq. L.S. Vigotskiy, S.L. Rubinshteyn, R.M. Boskis kabi olimlar ta'kidlashicha, bola nutqi ijtimoiy muhit, muloqot, taqlid va sensor tajriba orqali shakllanadi. Eshitish imkoniyati cheklanganda nutqning fonetik, leksik va grammatik tizimlarida sekinlashuv yuz beradi. Chet el tajribasi shuni ko'rsatadiki, erta reabilitatsiya (0–3 yosh), audiologik kuzatuv, koxlear implantatsiya, maxsus logopedik darslar nutq rivojlanishining asosiy determinanti hisoblanadi (Moeller, 2000; Yoshinaga-Itano, 2013). Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar nutq rivojlanishining

psixologik-pedagogik xususiyatlari ,adabiyotlarda (Boskis, 2004; Ling, 1976) ta'kidlanishicha:

- ☒ Fonematik tahlil sust bo'ladi
- ☒ Leksik zahira sekin kengayadi
- ☒ Grammatik strukturalar kech o'zlashtiriladi
- ☒ Muloqot ehtiyoji pasayishi mumkin

Bu holatlarning barchasi pedagogik yordamni tizimli tashkil etishni talab qiladi.

Nutq rivojlantirishda qo'llaniladigan ilmiy asoslangan metodlar

Auditiv-verbal terapiya (AVT)

AQSHda keng qo'llaniladigan bu metod (D. Ling maktabi) eshitish qoldig'ini maksimal ishlatish va muloqot orqali nutqni rivojlantirishga asoslanadi.

Vizual qo'llab-quvvatlovchi metodlar

☒ Finlyandiya tajribasi (KELLO-m modeli):

☒ Piktogrammalar

☒ Qo'l ishoralari

☒ Vizual jadval. Bular semantik tushunchalarning tezroq shakllanishiga yordam beradi.

Yaponiya multisensor integratsiya modeli

Yapon olimlari (Shinichi Suzuki) tovush-harakat-taktil bog'lanishni uyg'unlashtirgan holda nutqni rivojlantirish samaradorligini isbotlagan.

Kichik ilmiy tajriba

Tadqiqot maqsadi:

Vizual-motor qo'llab-quvvatlovchi metodlarning nutq rivojlanishiga ta'sirini aniqlash.

Ishtirokchilar:

10 nafar 5-6 yoshli eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar (II-III daraja eshitish pasayishi).

Metodika:

4 hafta davomida vizual kartochkalar, nutqiy taqlid mashqlari

Har hafta yangi 20 ta so'z

Baholash: Ling testi, so'z takrorlash testi

Natijalar:

Leksik zahira o'rtacha 32% ga oshdi

Tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'rsatkichi 21% ga yaxshilandi

Bolalarda nutq faolligi sezilarli oshdi

Vizual-motor stimulyatsiya metodlari nutqni shakllantirishda yuqori samaradorlikka ega.

MUHOKAMA

Olingan natijalar xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi (Moeller, 2000; Yoshinaga-Itano, 2013). Erta yoshda eshitish reabilitatsiyasi va multisensor yondashuv birgalikda

qo'llanganda nutq rivojlanishida yuqori natija beradi. Shuningdek, o'qituvchi va otionalarning hamkorligi jarayonning asosiy omillaridan biridir.

XULOSA

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda nutq rivojlanishi maxsus pedagogik yondashuvni, ilmiy asoslangan metodlarni va erta aralashuvni talab qiladi. Chet el tajribasi shuni tasdiqlaydiki, audiologik qo'llab-quvvatlash, vizual materiallar, AVT va multisensor metodlarning kompleks qo'llanishi eng samarali hisoblanadi.

Ushbu maqoladagi mini-eksperiment ham mazkur metodlarning amaliy natija berishini ko'rsatdi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nutqning fonetik, leksik va grammatik tarkibining shakllanishi eshitish analizatori faoliyatiga bevosita bog'liq bo'lib, eshitishdagi cheklanishlar bu jarayonni sezilarli darajada sekinlashtiradi.

Xalqaro tajriba va mini-eksperiment natijalari shuni isbotladiki, erta audiologik aralashuv, ko'pkanalli multisensor yondashuv, vizual-motor tayanch metodlar hamda lingvistik stimulyatsiya nutq rivojlanishining eng samarali yo'nalishlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, oilaning faol ishtiroki, logoped va surdopedagogning birgalikdagi tizimli yondashuvi bolada muloqot kompetensiyasining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Shunday qilib, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda nutq rivojlanishini tezlashtirish uchun kompleks yondashuv zarur: texnik vositalar quloqchin, implant, maxsus pedagogik metodlar, ijtimoiy muloqot muhiti va individual reabilitatsiya dasturlari uyg'unlashgan holda qo'llangandagina yuqori natijaga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ling, Daniel. Foundations of Spoken Language for the Hearing-Impaired Child. Washington: A.G. Bell Association, 1976.
2. Moeller, M.P. Early intervention and language development in children who are deaf and hard of hearing. Journal of Pediatrics, 2000.
3. Yoshinaga-Itano, C. Early Hearing Detection and Intervention (EHDI). Oxford University Press, 2013.
4. Boskis R.M. Psixologiya glukhikh i slaboslushashchikh detey. Moskva, 2004.
5. Tiggerman, M. Auditory-Verbal Practice: Toward a Family-Centered Approach. New York, 2010.
6. Suzuki, S. Multisensory Learning Approaches for Children with Hearing Loss. Tokyo University Press, 2011.